

# Komentar Nejname (2)

Nihad Čamdžić

UDK 821.222.1.09

Budući da Mesnevlja Dželaudina Rumija u sebi obujmljuje sav sukus osebujna islamska nauka i univerzalne ljudske mudrosti, ona od čitaoca za razumijevanje i shvatanje njena smisla, metafora, simbolike i aluzija zahtijeva stanovitu upućenost u različite aspekte i dimenzije tradicionalnih islamskih znanosti i tesavufa, zatim poznavanje društveno-kulturološkog miljea islamskog svijeta 13. stoljeća kao i duboko ukorijenjenih znanosti, vještina i zanata tog vremena. S druge strane, budući da se veliki dio prefinjenih i tankočutnih sadržaja Mesnevlje naslanja na lična duhovna iskustva hazreti Mevlane, shvatanje i razumijevanje tih sadržaja za osobe koje nisu postigle srčano jedinstvo s autorom i ostvarile duhovnu empatiju i suživljenje s njim, teško da mogu biti shvatljive u svim svojim značenjskim dubinama. No, i pored toga, Mesnevlja iz nepreglednih dubina svojih značenja svakome čovjeku, saglasno njegovom duhovnom i intelektualnom stepenu, nudi i otkriva pregršt vrijednih bisera i dragulja koji se poput *negina*, dragog kamena, nižu na kruni njegova uma i srca ostavljajući trajni trag na njegovom biću. U namjeri da bar dijelom približimo našim čitateljima neka značenja Mesnevlje i na taj način im pomognemo boljem razumijevanju islamske duhovnosti i učenja vjere islama, nastavljamo sa komentarom stihova Najname, koja je, kao što smo kazali, srž Mesnevlje i sukus cijelog Mevlaninog vjerovanja.

Prva četiri stiha:

بشو این نی چون شکایت می کند  
از جداها حکایت می کند  
کز نستان تا مرا بریده اند  
در تفسیرم مرد و زن نالیده اند  
سینه خواهم شره شره از فراق  
تا بگویم شرح درد اشتیاق  
هر کسی کو دور ماند از اصل خویش  
باز جوید روزگار وصل خویش

*Poslušaj ovaj naj šta kazuje  
na ristanke on se žali, tuguje*

*Iz staništa moga od kad me otrgnuše  
U jecaju mome, muško, žensko, svi se rasplakaše*

*Za prsima tragam, od rastanka ranjenim  
Da im boli čežnje kažem, da opišem*

*Od izvora svoga ko daleko padne  
Taj za danom žudi, sjedinjenja ponovna*

Kao što smo već rekli, osamnaest prvih distiha čisto su ogledalo koje u svoj punini zrcali smisao i značenje svih šest deftera Mesnevlja, dok je sav smisao i značenje tih prvih osamnaest distiha sadržano u prvom distihu Mesnevlje.

*Bešnow* – poslušaj, imperativ glagola slušati.

Mevlana započinje *Mesneviju* riječju *bešnow* – poslušaj stavljajući čitaocima na taj način do znanja da je umijeće ispravnog slušanja preduvjet za uspjeh u razumijevanju *Mesneviije*, a ponad svega i glavni uvjet uspjeha na putu duhovnog usavršavanja čovjeka. Znati slušati srcem i dušom mnogo je teže nego slušati ušima.<sup>1</sup> Za Mevlanu je slušanje važnije od gledanja iako većina ljudi vid i gledanje smatra bitnijim od slušanja. Svijet slušanja mnogo je ekstenzivniji i intenzivniji od svijeta gledanja. Gledanjem spoznajemo isključivo materijalni svijet dok nam slušanje omogućava otvaranje kapija spoznaje svijeta značenja (*‘ālem-e ma’ānī*), a svijet značenja, to jeste nevidljivi svijet, svijeta zbilja koji je u egzistencijalnom smislu neuporedivo prostraniji i veći od svijeta materije. Upravo zato vidimo da je Musau, a.s., na njegov upit da mu se Allah, dž.š., ukaže Uzvišeni Gospodar odgovorio: “Ne možeš Me vidjeti”<sup>2</sup>, dok u isto vrijeme Musaa, a.s., čuje glas i razgovara s Allahom.

Naravno, i u ovom slučaju podudaranje *Mesneviije* sa Kur’anom, njegovim stilom i načelima, nipošto nije slučajno, već je odraz bliskosti i privrženosti Mevlane Časnom Kur’anu. Časni Kur’an uvijek prvo navodi slušanje a potom gledanje<sup>3</sup>, prvo one koji čuju pa tek onda one koji vide<sup>4</sup>, time jasno dajući do znanja da je mnogo bitnije umjeti oslušivati

zvuke savršene Božanske simfonije, to jest hakikata (zbilje) svijeta koji nas okružuje, nego promatrati pojavnosti i posredstvom pojavnosti tragati za putevima koja vodi Bogu.

Mevlana započinje *Mesneviju* imperativom riječi slušati, poslušati, što kao što smo rekli, nikako ne znači doslovno slušanje riječi koje se nižu u savršenom umjetnički nenadmašnom skladu. Ovo slušanje nije samo slušanje riječi i pokušaj razumijevanja njihova smisla i značenja. Takvo slušanje nas neće dovesti do krajnjeg cilja Mevlane kao jednog od najvećih pronosilaca i promicatelja Božanskog nauka. Ispravno slušanje je ono slušanje pri kom čovjek sve svoje predrasude i pretpostavke stavlja u stranu, zaboravlja ih i briše sa levhe svoga uma a potom i čista razbora i svijesti prilazi određenom pitanju prihvatajući samo čistu istinu i samo ono što je saglasno njegovoj čistoj primordijalnoj prirodi (*fitretu*) i podastrto dokazima.<sup>5</sup> Tek tada će čovjek biti u stanju dokučiti istinu i pripremiti sebe, svoje tijelo i duh da osjetite slast i ljepotu istine.

Mevlana prije nego što je počeo da sklada prekrasne stihove *Mesneviije*, čuo je opijajući glas istine, predao mu se i pokorio, a sada u ljubavnom zanosu, čežnji za Voljenim i bolu zbog odvojenosti od Njega pripovijeda nam priče koje su odraz našeg vlastitog stanja<sup>6</sup> i poziv upućen svima nama na buđenje iz sna uronjenosti u materiju i okupiranost ovosvjetskim poslovima i brigama. No, ljudi uglavnom

<sup>1</sup> ...oni oči imaju – a njima ne vide, oni uši imaju – a njima ne čuju; oni su kao stoka, čak i gori – oni su zaista nemarni. (*Al-Araf*,179).

<sup>2</sup> i kada mu Gospodar njegov progovori, on reče: “Gospodaru moj, ukaži mi se da Te vidim!” – “Ne možeš Me vidjeti” – reče. (*El-Araf*,143).

<sup>3</sup> A Allah doista sve čuje i vidi. (*An-Nisa*, 58); Mi čovjeka od smjese sjemena stvaramo da bismo ga na kušnju stavili i činimo da on čuje i vidi. (*Al-Insan*, 2).

<sup>4</sup> Najgora bića kod Allaha su oni koji su glubi i nijemi, koji neće da sbrvaćaju. (*Al-Anfal*, 22).

<sup>5</sup> One koji slušaju govor i slijede ono najbolje od njega. Takvi su oni koje je uputio Allah, a ti takvi su posjednici razuma. (*Az-Zumer*, 18).

<sup>6</sup> Poslušajte ovu priču o *abbabi moji / (jer) ona je zbilja istinskoga stanja našeg (Mesnevija, 1/ 35)*;

Sve priče u *Mesneviji* su priče sa dubokim i simboličkim značenjima čiji smisao i sadržaj treba tražiti u nama samima. Sve te priče odigravaju se u nutrini svakog pojedinca, i doista, nema ni jedne priče a da ona nije opis našeg stanja. Mevlana je univerzalna pitanja i zajedničke probleme svih ljudi pretočio u formu priča ispisanih poetskim stilom *mesneviije* i ne samo to nego u svim tim pričama poučava nas kako i na koji način da otklonimo teškoće i izlijemo boli naše duše, i upravo u tome se krije njena originalnost i tajna njenog uspjeha.

okreći glavu od pitanja koja im se postavljaju. Ne razumiju ih, jer im površno prilaze i ne uranjaju u njihove značenjske dubine i zbog toga bježe od njih obmanjujuće same sebe da će smiraj naći negdje drugdje. Zbog toga je i Mevlana kao i svaki evlija usamljen u svojoj tuzi i radosti jer na Ovome svijetu nema mnogo ljudi koji žele i koji mogu razumjeti njihova ekstatična stanja, osvjedočenja, radosti i tuge.

*Ilme-mabw* – znanost brisanja jastva. Iako je po prosudbi mnogih poznavalaca islamskog naslijeđa *Mesnevija* jedna beskrajna riznica znanja, mudrosti i pouka, ona u tome svakako nije jedina, jer postoji mnoštvo drugih djela koje nam nude sličan nauk i sadržaj. Međutim, ako se *Mesnevija* i po čemu razlikuje od svih drugih djela to je njen nauk koji se naziva *ilme-mabw*, to jest nauka o metodama i načinima brisanja vlastitog *jastva*. Ono čemu nas Mevlana poučava, a drugi ne poučavaju jeste nauka o čišćenju vlastita bića od niskih putenih

prohtjeva i strasti, nauka o liječenju skrivenih bolesti duše, nauka o *faqr*<sup>7</sup>, nauka o brisanju jastva i načina pronalaska novog života, boljeg i čišćeg *ja*<sup>8</sup>, nauka o slamanju okova i stega materije, nauka o ispravnom načinu življenja i plivanja uzburkanim vodama dunjaluka<sup>9</sup>, nauka koja nas vodi stepenu zadovoljstva i smirenosti i konačnom pronalasku utočišta u okrilju beskrajne Božanske ljubavi.

*Džodāi perz.* – *Ferāq, arap. Firak* – rastanak, razdvajanje, rastavljanje, odlazak, ant. *Wesāl (visal)* – sastanak, sjedinjenje. *Firak* znači odvojenost, udaljenost od nečega ili nekoga, u sufijskoj terminologiji ova riječ označava odvojenost zaljubljenika (ašika) od Voljenog (mašuka) tj., Uzvišenog Boga. Ona isto tako označava i odvojenost od svijeta jedinstva i sjedinjenosti sa Hakkom. Čovjek boraveći u svijetu mnoštva (*kesret*) neprestano osjeća prazninu svoga bića, nezasićenost svojih želja i prohtjeva i konstantnu težnju za nečim

<sup>7</sup> *Svaki dućan svoju robu ima / Mesnevija, sinak moj, dućan fakra je // Mesnevija naša dućan je vabdeta (jedinstva) / sve što vidiš osim Jednoga, to idol je, Mesnevija, 6/1525 i 1526.*

*Faqr* (fakr – neimaština, siromaštvo) postupna ispražnjenost srca i misli od svega osim Uzvišenog Boga; metafizička neimaština. Fakr je jedan od najviših stepena (mekama) na duhovnom putovanju ka Bogu. On označava stanje u kome duhovni putnik gubi svaku pomisao i želju da je on posjednik nečega, drugim riječima on smatra Boga za jedinog istinskog vlasnika i posjednika. Kur'an kaže: *O ljudi, vi ste siromasi (fukara'u – potrebiti), vi trebate Allaha, a Allah je nezavisan (ganiyy – bogat, nepotrebit) i hvale dostojan. (Fatir, 15).*

*Allah je bogat, a vi ste siromašni. (Muhammed, 38).*

<sup>8</sup> *Iz korijena sna i ti sebe išćupaj / budi poput žednoga što čuo je žubor vode // Vodom (vječnog) života zovi je, ne zovi je govorom / novim duhom ti je vidi u odori starih riječi Mesnevija, 1/2596.*

Mevlana kaže da oni koji čitaju ovu knjigu trebaju znati da ona nije govor već eliksir vječnog života. Iako je ona u formi starih, nama poznatih riječi, ona u svakom vremenu donosi nova značenja u unosi novi duh u život ljudi.

<sup>9</sup> Mevlana nam ovu zbilju našeg stanja pripovijeda u hikaji o pustolovini gramatičara i kapetana broda u kojoj se gramatičar odmah nakon ukrcavanja na brod

počeo hvalisati i ponižavati druge ljude, njihovo znanje i zvanje smatrajući ih neznačicama i glupanima. Upitao je kapetana poznaje li gramatiku, na što mu on odgovori da ne zna. Gramatičar mu tada reče: Pola svoga života si protraćio, izgubio. Nakon nekog vremena poče strašna oluja, valovi se uzdigoše i počese prijetiti lađi. U tom trenutku, kada je lađa bila pred potonućem, kapetan reče gramatičaru: A znaš li ti plivati? On odgovori da ne zna, na što će kapetan: Eh sada ćeš ti izgubiti cijeli život svoj i ta tvoja gramatika ti sada ništa neće pomoći. Smatrao si ljude magarcima a sad ti ništa ne vrijedi ta tvoja nauka.

*Mabw (brisanje jastva) ti treba ovdje znaj a ne nabw (gramatika) / Ako budeš mabwi (izbrišeš li svoje jastvo) tad slobodno bez bojazni zaplivaaj u vodi (Mesnevija, 1/ 2846).*

Čovjeka gramatičara (*nabwi*) kao primjer naveli smo / da bi vas poučili *nabve mabw* (načinu brisanja jastva) (Mesnevija, 1/ 2854); *mabw* i *nabw* – paronomazija.

Riječ *nabw* ima dva etimološki različita značenja: a) gramatika, b) način i metod.

Mevlana nam kaže da vas mi poučavamo kako da se oslobodite rezileta – negativnih osobina, šehveta – strasti, udžba – samoljublja, kibura – oholosti, i svega onoga što vas udaljava od Boga Uzvišenoga, a ne znanostima i vještinama koje će raspirati vašu aroganciju i umišljenost i koja će postati neprobojna brana između vas i Boga.

izgubljenim, za nečim što ni sam ne zna šta je, ali mu je upravo to potrebno kako bi umirio svoj uznemireni i nespokojni duh. Osjećaj koji ispunjava svakog čovjeka koji je stupio na pozornicu *kesreta* (materijalnog svijeta) nazivamo *firakom* – odvojenošću od svoga iskona, svoje prapostojbine, od svoga Stvoritelja a kao posljedica tog osjećaja u čovjeku se javlja *eštiyāq* (ištiyak) čežnja, neugasiva privlačnost i želja koja se javlja u zaljubljeniku i koja ga vodi ka Voljenom. Suprotno firaku je riječ *wesal*, koja značio sjedinjenje, spajanje, stapanje i koja označava čin povratka ašika svome mašuku i njihovo konačno sjedinjenje.

Naj nam priča priču o firaku – o odvojenosti i usamljenosti našoj u ovom svijetu. Govori nam o tome gdje smo nekada bili, gdje smo sada, gdje je to ovo naše sada i kakva je njegova zbilja. Naj nam prepričava priču svoje sudbine koja je i sudbina svih nas.

Naj nam pripovijeda priču i kaže: Pripovijest koju vam ja kazujem je priča o iskonu, o našoj zajedničkoj prapostojbini. Svakome koji čuje moju priču, moje jecaje i moju tužnu melodiju, ona u njemu priziva sjećanja na vatan, na prapostojbinu kada su sve duše bile u *wesalu*, u sjedinjenosti s Bogom, i budi u njemu želju za povratkom u zavičaj naše duše.<sup>10</sup>

*Nafir* – u arapskom jeziku znači zvuk trube, roga, ratni poklič, u perzijskom vapaj, krik, vrisak, glasno plakanje, jecanje i jadikovanje. Pored toga *nafir* je naziv za jedan od muzičkih modula u sistemu klasične perzijske muzike (*gusheb*).<sup>11</sup> Gushey-e nafir kraći melodični obrazac sa jasno izraženom konturom koji odražava osjećanja boli, uznemirenosti, patnje srca. Zaista je fascinantno do koje mjere je Mevlana bio upućen u gotovo sve nauke svoga vremena i kako u ovom, ali i drugim brojnim primjerima, vješto koristi stručnu terminologiju određene znanosti kombinirajući njeno opće i stručno leksičko značenje sa porukom

koju želi prenijeti i sve to umješno unoseći u savršeni metrički sklad, skladajući stihove na najvišem stepenu pjesničke perfekcije. Njegov pjesnički i prozni opus jasan je dokaz njegove vanredne erudicije. Vidimo da, kada govori o filozofiji, upotrebljavajući kompleksne filozofske termine raspravlja poput filozofa, zatim ga vidimo u ulozi poznavaoa teorije pjesništva, zatim matematike, astrologije, alkemije, a naravno i kao vrhunskog poznavaoa islamskih znanosti budući da je bio predavač – *muderris* u višoj teološkoj školi, a sada ga vidimo i kao odličnog poznavaoa muzičke teorije svoga vremena koju, kao i u ostalim slučajevima, isključivo koristi kao sredstvo za približavanje apstraktnih sadržaja umu slušaoca i čitaoca njegovih djela.<sup>12</sup>

Uzrok svih vapaja i jecaja naja je njegovo odsijecanje i odvajanje od *nayistāna*, njegova prvotna staništa, te udaljavanje njegovo od *vatan* domovine a svakome ko se udalji od svog zavičaja, svoje domovine, to jest svog iskona (*asl*), jednoga dana u njemu će se probuditi nostalgija, osjećaj pripadnosti tom iskonu i želja da se ponovno vrati u svoju domovinu. Usljed gorljive želje i žudnje (*ištiyāq*) za ponovnim susretom i viđenjem svog iskona, u naju, to jest u savršenom čovjeku, rasplamsava se bol firaka, bol odvojenosti kao jedan teški teret koji je teško zadržati u sebi i za sebe. Stoga naj želi podijeliti svoj bol rastanka i odvojenosti sa drugim ljudima u kojima se tokom slušanja tužne nostalgične melodije naja budi onaj isti bolni osjećaj čežnje i nepripadnosti vremenitom svijetu materije. *Neyistān* (*najistan*) je mjesto koje obiluje trskom (naj), ali ovdje je on metafora duhovnog svijeta, nematerijalnog svijet, svijeta značenja, čiste duhovnosti, Dženneta. Najistan je i početak i kraj, u njemu je i iskon i utočište svega što postoji.

Mevlana kaže: *Ujecaju mome, muško, žensko svi se rasplakaše. Zašto kaže muško i žensko?*

<sup>10</sup> *Mi smo Allahovi i Njemu se vraćamo* (*Al-Beqara*, 156).

<sup>11</sup> Mehdi Sayahzadeh, *Va chonin goft Molavi*, Sharkete

Ketab, Los Angeles, 2010, str. 27.

<sup>12</sup> Vidi: *Kulliyat-e Shams*, 1/4837.

Upravo da bi ukazao na čovjeka kao vrstu koja obuhvata oba spola, i muški i ženski, a ne na njihovu različitu rodnu pripadnost. Mevlana navođenjem termina muško i žensko u stvari odmah na samom startu razjašnjava eventualnu dilemu oko upotrebe i značenja termina *ādam*, tj. čovjek. Kada hazreti Mevlana u Mesneviji ili u drugim svojim djelima navede termin čovjek (*ādam*), on nipošto ne ukazuje na materijalno tijelo ili pak rodnu pripadnost muškom spolu. Čovjek za Mevlanu nije samo muškarac i nije samo njegova tjelesnost nego je čovjek i muškarac i žena u svojoj rodnoj različitosti, ali isto tako i čovjek kao duhovno i tjelesno biće. Čovjek je za Mevlanu univerzalni pojam lišen seksualnosti, boje kože, rase, vjere i svega onoga što mu mi ljudi pripisujemo kao njegove odrednice i pripadnost.

*Dard* – patnja, srčana bol, dert.

Ja tragam za srcem rastrganim u bolu odvojenosti od Voljene osobe da s njim podijelim svoju patnju i bol (*dard*) odvojenosti od Voljenog, tj. bol udaljenosti od Hakka (Istine) i hakikata (zbilje), jer ovu moju bol i patnju ne mogu kazati onome ko nije doživio hal, stanje u kom se nalazim ja, onome ko nije osjetio bol koju ja osjećam. Duhovna stanja i gnostičke sadržaje moguće je shvatiti isključivo vlastitim unutarnjim iskustvom, kušanjem (*zewq*), stoga vještina govora i moć izražavanja i korištenja riječi i sintagmi ostaju

nedostatni i krnjavi u pokušaju opisa stanja osoba koje su doživjele ova stanja i pronikle u Božanske tajne stvaranja.

Temeljni problem većine ljudi je to što oni ne uviđaju da su svaka teškoća i bol koje oni podnose samo sjena njihove odvojenosti od Boga. Neki ljudi, naime, žive u čak većoj iluziji, jer ne znaju da njihovo postojanje nije drugo do li bol i trpljenje i tako će biti sve do ponovnog povratka svome iskonu.<sup>13</sup> Povratak je dvovrstan: jedan je svjesni povratak, a drugi je prisilni povratak. Svjesni ili *ibtijāri* povratak u kome duhovni putnik uz upute savršenog čovjeka na svom duhovnom putu prolazi stadije čišćenja svoje duše i dolazi do stadija brisanja vlastitog jastva, utrnuća njegovih svojstava, stadij osvjeđenja i stanjanja sa svojstvima Uzvišenog Boga. Dok se prisilni povratak Gospodaru svjetova događa poslije smrti kada duša napušta tijelo i vraća se Gospodaru i kada biva obaviještena o onome što je činila i što propustila tokom života na ovom svijetu.<sup>14</sup>

Mevlana na mnogim mjestima jasno tvrdi da njegov cilj u prvom redu nije da objašnjava nego da upućuje. On jedino želi da oni koji ga slušaju i čitaju spoznaju da su, kao ljudska bića, određeni svojom prirodom da se okrenu prema Bogu i da Mu se potpuno posvete i time trasiraju svoj povratak Njemu kao izvorištu svekolike egzistencije.

<sup>13</sup> William C Chittick, *Sufijski put ljubavi*, Naučnoistraživački institut "Ibn Sina", Sarajevo, 2005, str. 272.

<sup>14</sup> *Toga dana čovjek će o onome što je pripremio, a što propustio obaviješten biti (Al-Qiyama, 13).*